

Från ris till resurs – principer för cirkulär estetik

Gestaltande skötsel är en arbetsmetod där man använder grönavfall där det uppstår för att skapa nya kvaliteter i parker, tätortsnära skog och andra urbana grönområden. Konceptet bygger på samverkan mellan olika aktörer med ansvar för skötsel av utemiljö. Syftet är att gestaltare, arbetsledare och skötselpersonal ska förstå, sköta och forma funktionella, estetiskt tilltalande och ekologiskt värdefulla utemiljöer – det vi kallar *cirkulär estetik*. I det här faktabladet presenteras vägledande principer för detta.

Emma Asker Kling, Katarina Enskog Gripenvik och Petter Åkerblom

Från ris till resurs

Stadens grönska spelar en viktig roll i klimat-omställningen, vilket ställer nya krav på skötsel, underhåll och utformning av parker, tätortsnära skog och andra urbana grönområden. Skötsel genererar stora mängder grönavfall i form av ris, stockar och grenar. Vid bortförsl av grönavfallet flyttas material som annars hade gynnat den biologiska mångfalden bort. Inom ramen för cirkulär ekonomi ses naturen som en inspiration för resurseffektivitet där ett systems avfall är bränsle för ett annat. Med avstamp i detta tanke-sätt skulle ris ses som en resurs och inte längre kallas avfall, vilket är grundtanken i cirkulär estetik och gestaltande skötsel.

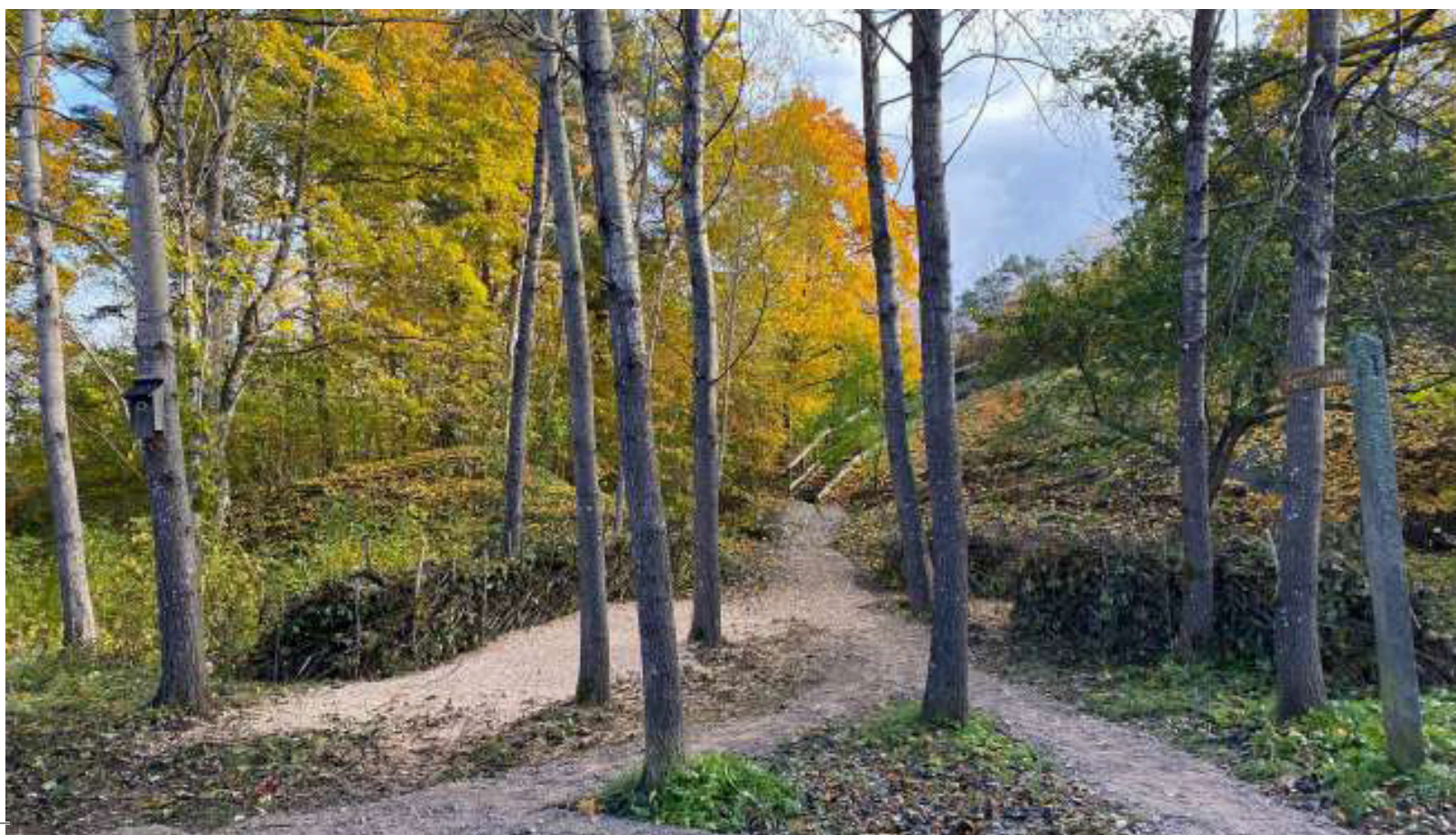
Cirkulär estetik befinner sig i gränslandet mellan traditionell park- och skogsskötsel, naturvård och restaurering av kulturmiljöer. Konceptet gör det möjligt att diskutera hur det grönavfall som uppstår efter riktade skötselinsatser kan tas till vara för att främja den biologiska mångfalden, skapa högre upplevelsevärden och minimera onödiga transporter. Det gäller oavsett om beslutet ska fattas på strategisk nivå eller i stunden under själva skötselinsatsen.

Stöd i EU-direktiv

Den övergripande målsättningen med EU:s förordning om restaurering av natur är att restaurera minst 20 procent av EU:s skadade ekosystem till 2030. Cirkulär estetik och gestaltande skötsel kan ses som ett sätt att bidra till sådana ambitioner. Det rimmar också väl med den Europeiska landskapskonventionens mål att medlemsländerna ska bedriva hållbar förvaltning av landskapets värden. Dessa internationella direktiv bygger på EU:s övergripande mål om naturbaserade lösningar, *Nature-based Solutions*. Cirkulär estetik handlar om att lämna det teoretiska tänkandet och börja agera i praktiken: *Nature-based Doing*.

Att gå från det invanda och över till gestaltande skötsel (*Nature-based Doing*) är inte gjort i en handvändning. Åsikter går ofta isär. Vissa aktörer ser skötsel som ett inrutat måste, andra som en möjlighet till förnyelse. Att enas om nyttan med att tänka cirkulärt och ta hand om materialet lokalt avviker från traditionella skötselmetoder på flera sätt. För att lyckas måste alla parter bryta vanans makt och ge plats för att tänka nytt, pröva på och experimentera. Självklart underlättar det om man på chefs- och arbetsledarnivå ser cirkulär estetik som ett intressant sätt att främja hållbar utveckling.

Exempel på gestaltande skötsel i tätortsnära skog. Avverkade störrar och stockar längs flisbelagd stig fångar uppmärksamheten och leder besökaren vidare. Foto: Petter Åkerblom.

Exempel på gestaltande skötsel i Våxnäsparken i Karlstad, där olikfärgat ris staplas mellan stolpar. Riset går från avfall till konstnärlig installation. Rishäcken fylls på med material vid framtida skötsel i närmiljön.

Cirkulär estetik

Konceptet *cirkulär estetik* kräver en mer tillåtande syn på hur en park ska se ut och vad en skog ska erbjuda. Det möjliggör nya arbetssätt som gynnar klimatsmart resurshushållning och värnar platserns olika värden. Konceptet bygger på att forma landskap med hjälp av riktade skötselinsatser och kreativ hantering av det material som uppstår vid skötsel av både skogs- och parkmiljöer, där grönavfallet används som byggstenar. Faktabladet sammanfattar ett sådant arbetssätt och stilideal genom att visa konkreta lösningar tillämpade i verkligheten. Arbetssättet redovisas i sin helhet i examensarbetet *Från ris till resurs: en idékatalog om cirkulär estetik och dynamisk skötsel i park och skog - med grönavfall som byggsten*. Idékatalogen bygger på principer som spänner över ett brett spektrum; från enkla stråk till avancerade takkonstruktioner.

Cirkulär estetik är ett arbetssätt och stilideal med utgångspunkt i återbruk och lokal resurshushållning. Detta förutsätter samsyn mellan gestaltare och förvaltare, eftersom de har en direkt påverkan på varandras arbete. Cirkulär estetik kan leda till nya metoder och rutiner som kopplar samman gestaltning och förvaltning.

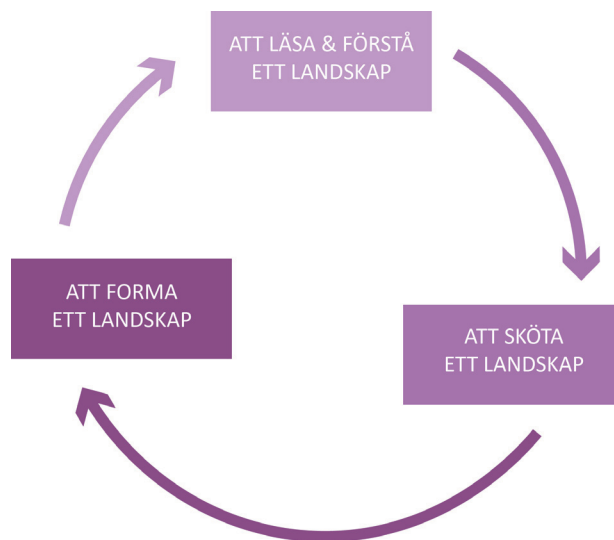
Cirkulär estetik innebär att:

1. **läsa och förstå ett landskap**
2. **sköta ett landskap**
3. **forma ett landskap**

Cirkulär estetik erbjuder ett sätt för gestaltare och förvaltare att förenas genom ett gemensamt språk och en djupare förståelse för varandras kompetens- och ansvarsområden.

SLU tränar studenter

Studenterna på landskapsarkitekt- och landskapsingenjörsprogrammen på SLU har möjlighet att fördjupa sig i detta på kursen *Gestaltning genom förvaltning*. Kursen genomförs i nära samarbete med Uppsala kommun, där studenterna tillsammans med kommunens arbetslag förvandlar igenvuxen park- eller skogsmark under en veckas arbete i fält. Samarbete möjliggör ett gemensamt lärande. Arbetsprocessen gör det lättare skapa andra kvaliteter med skötsel som metod och samtidigt bevara eller skapa nya kvaliteter. På detta vis går man från ord till handling och tar viktiga steg på vägen mot att förstå och tillämpa cirkulär estetik.

Den cirkulära estetikens tre delar.

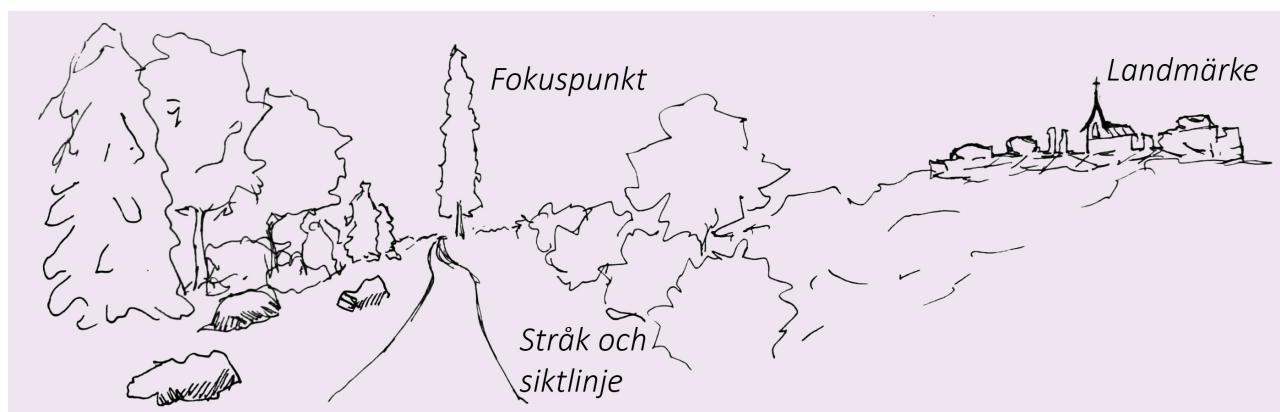

Gestaltungsprinciper med grönavfall som byggsten, där riset har blivit en resurs som används på plats.

1. Att läsa och förstå ett landskap

Att gestalta miljöer där olika värden som rekreation, ekonomi, biologisk mångfald och kulturhistoria vägs mot varandra är en utmaning. För att kunna göra dessa avvägningar behövs förmågan att läsa och förstå landskapet. Många gånger görs

detta inom landskapsarkitektens arbetsområde med stöd från olika professioner som geologer, arkeologer, ekologer med flera. För att kunna ta vara på de funktioner, värden och kvaliteter som finns på platsen måste man förstå landskapet innan ingrepp utförs.

Begrepp som används för att läsa och förstå ett landskap. Stråket förstärker siktlinjen mot fokuspunkten och kyrkan utgör landmärke som syns på långt avstånd.

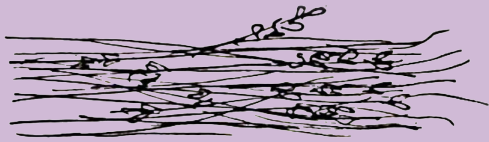
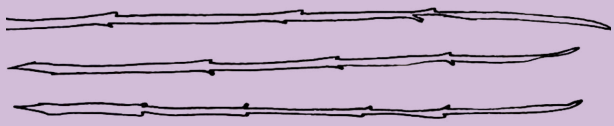
2. Att sköta ett landskap

Varje linje som landskapsarkitekten drar på en ritning innebär något som ska skötas av förvaltare i framtiden. Samtidigt påverkar förvaltningens resurser hur landskapsarkitekten kan dra linjerna. Park och skog sköts utifrån olika synsätt, premisser och mål. Parkskötsel handlar ofta om att upprätthålla ett visst estetiskt uttryck och funktioner för människor (upplevelsevärden). Skog sköts i regel utifrån potentiell avkastning och/eller med målet att skapa höga ekologiska värden och rekreationsmöjligheter genom skogsvård och hyggesfria metoder.

Att sköta ett landskap bygger på kunskap som till stor del förvärvats av förvaltare och skötselpersonal via praktiskt arbete. Men även landskapsingenjörer, jägmästare och liknande yrkesgrupper besitter viktiga kunskaper. Det är viktigt att alla parter är införstådda med vad skötseln innebär för hur landskapet utvecklas över tid, speciellt när det gäller hur skötsel bidrar till landskapets sociala, estetiska och ekologiska värden.

Vid skötsel av träd och buskar uppkommer stora volymer grönavfall i form av exempelvis stockar, grenar och kvistar. I stället för att materialet transporterats bort som avfall kan man skifta perspektiv och se det som en resurs. Det vedartade grönavfallet kan delas in i fem kategorier av byggstenar som gestaltungsprinciperna inom cirkulär estetik baseras på.

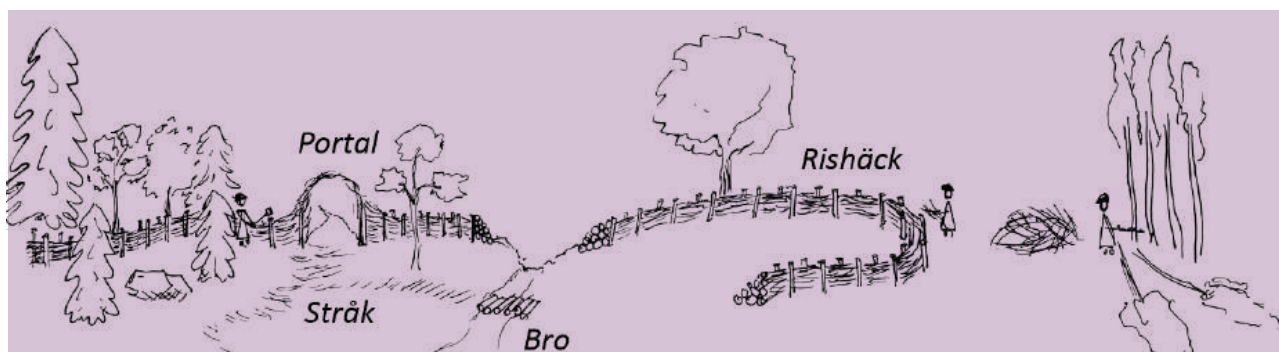
Byggstenarna har olika användningsområden, egenskaper och estetiska uttryck. Olika vedartade material ger olika kulör, grovlek och textur. Variationen skapar dynamik och struktur i den miljö som byggs upp. Material från olika träd och buskar gynnar också biologisk mångfald eftersom olika djur dras till olika växter. Byggstenarna förmultnar dessutom i olika takt och ved i olika nedbrytningsfas skapar boplatser åt olika djurarter.

Fem kategorier av byggstenar	
	Riset är tunna, upp till 2 cm i diameter, grenar, kvistar eller sly vilka är böjliga och lämpar sig för att flätas, tvinnas eller användas som utfyllnadsmaterial i olika konstruktioner.
	Slanor är slanka grenar, ca 2–5 cm i diameter, och kan användas för att till exempel forma valv eller bågar men även som utfyllnad eller flätning precis som ris.
	Stören agerar som stolpe och är det som ger konstruktionen stadga. De bör vara mellan 5–10 cm i diameter och änden som ska ner i marken bör vässas och avbarkas.
	Stockar får man vid avverkning av träd med en stamdiameter på minst 10 cm. De kan användas som de är eller sågas i kortare sektioner, även kallat trækubb .
	Allt material ovan kan malas ner till flis och fungerar som en byggsten framför allt för golv. Ofta krävs minst 10 cm tjockt lager för att fliset inte ska förmultna bort för fort, men det beror på vilken effekt och funktion som önskas.

3. Att forma ett landskap

Att forma och gestalta ett landskap bygger på att förstå platsens egenskaper, karaktär, skötselbehov och vilken funktion och estetik som eftersträvas. Som inspiration till att använda grönavfall som resurs har vi tagit fram olika gestaltungsprinciper. Principerna visar konkreta lösningar med avsikten att skapa funktionella, estetiska och ekologiskt värdefulla miljöer och inslag i ett park- eller skogslandskap.

Principerna delas in i tak, väggar och golv, som i sin tur kan kombineras på olika sätt för att skapa intressanta miljöer. De har olika ambitionsnivå utifrån varaktighet, arbetsinsats samt detaljeringsgrad. Principerna visar hur grönavfall kan användas till allt från en tillfällig, enkel stock längs skogsvägen för att förstärka ett stråk, till en permanent konstruktion som fylls på kontinuerligt i samband med den fort-löpande skötseln av området.

Avverkade träd och grenar används som utgångspunkt för gestaltungsprinciper som portal, stråk, bro och rishäck.

TAK	VÄGG	GOLV
1 Störar	1 Stockar & träkubb	1 Slanor & störar
2 Samlade ris & slanor	2 Rishäckar	2 Stockar
3 Flätade tak	3 Flätade väggar	3 Stegplattor
4 Slanor & störar i ramverk	4 Slanor & störar i ramverk	4 Flis
5 Ramverk av bearbetade material	5 Ramverk av bearbetade material	

Utdrag ur examensarbetet "Från ris till resurs – en idékatalog om cirkulär estetik och dynamisk skötsel av park och skog – med grönavfall som byggsten" av Emma Asker Kling och Katarina Enskog Gripenvik (SLU 2025).

Exempel från verkligheten

Nedan presenteras två exempel där principerna tillämpats i praktiken - Våxnäsparken, Karlstad och Hägerneholms kulturblandskog, Täby. Parken och skogen är två ytterligheter som tydliggör hur gestaltungsprinciperna kan anpassas till platsen utifrån befintliga värden skapa nya värden. Arbetsgången följer i båda fallen de tre stegen ovan.

Hägerneholms kulturblandskog i Täby

Hägerneholms kulturblandskog hade lämnats för fri utveckling utan skötselinsatser under lång tid. Träd hade rasat eller lutade mot varandra, vilket gjorde att skogen var svårgenomtränglig och upplevdes osäker. Kommunen uppmuntrade till skötsel- och gestaltungsåtgärder som skulle vara både vårdande och framhäva kulturhistoriska lämningar.

Avsikten var att markera entréer, siktlinjer och leda människor genom förstärkta stråk till platser som tidigare varit otillgängliga. Utformningen och valet av gestaltungsprinciper baserades på mängden material som uppstod i och med skötseln. Inget material från skötseln skulle transporteras bort, vilket

innebar platsspecifika lösningar utifrån tillgängliga resurser och förutsättningar. En av dessa förutsättningar var att inga störrar kunde slås ner i marken. Därför fick befintliga stammar agera störrar till olika rishäckar.

Delar av området är fossil åkermark hävdad genom betestryck, vilket gynnar floran på platsen. Genom att leda människor, främst barn, in till detta område skapas ett slitage som efterliknar det tidigare betestrycket. Detta möjliggjordes genom gallring av undervegetationen, att stråk förstärktes och entréer markerades. Sex månader efter insatsen hade människor börjat nyttja skogen i större utsträckning vilket var en av målsättningarna. Detta syntes genom byggen av egna formationer och kojbyggen längre in i skogen.

Landskapsvårdande röjning av undervegetation genomfördes på flera platser, även kallat selektiv röjning. På så sätt friställdes starka individer eller karaktärsträd. Även lämningar i landskapet, som till exempel en stensträng, kan synliggöras genom denna metod. Ett par tallstubbar formades till svampskulpturer. Avsikten var att skapa mål- och fokuspunkter samt återknyta till platsens historiska arv med lämningar av en gammal matplats, så kallad härd.

Sly och mindre träd från selektiv röjning användes till en rishäck som blev 1,5 meter hög i mitten och 10 meter bred. Här tillämpades principen Vägg 2A Enkel rishäck.

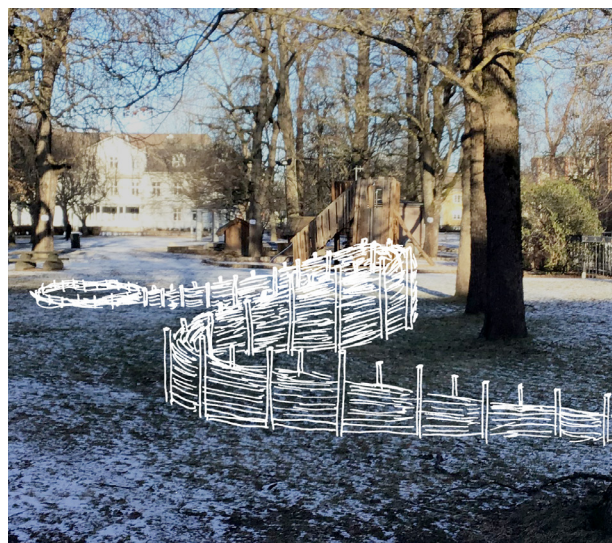
Våxnäsparken i Karlstad

Våxnäsparken ligger i centrala Karlstad, intill både verksamheter och bostäder. Kommunen nyttjar den i dag som försökspark, vilket i det här exemplet möjliggjorde ett nytt slags samarbete mellan projektledare, parkenheten och driftenheten.

I dialog med kommunens driftenhet sparades svartlind, pil och björk från vårvinterbeskärning i närområdet, vilket utgjorde byggstenarna och blev utgångspunkten för utformningen. I samråd med kommunen beslutades att någon form av väggprincip skulle byggas för att skapa en behaglig plats för vila och eftertanke som också skulle fungera som en estetiskt tilltalande faunadepå.

Eftersom pilträd med dess böjliga egenskaper fanns att tillgå kunde Vägg 3C Olika flättekniker tillämpas i ändarna av väggen. Ett kriterium för konstruktionen var att den skulle vara beständig i minst fem år, vilket motiverade valet av impregnerade stölar i mitten, enligt principen Vägg 5A Impregnerat virke.

För att visualisera utformningen användes tekniken att skissa i foto. Skisserna användes på plats för att diskutera olika idéer med kommunen och för att kommunicera det färdiga förslaget. Skissen i fotot till höger visar hur väggen går från en låg flätad sektion för att successivt växa både på höjden och bredden när den övergår i en rishäck. Den smalnar sedan av igen och avslutas i en flätad cirkel.

Visualisering av gestaltningsidén, genom skiss i foto.

De olika trädslagens egenskaper varierar i kulör, form och hur snabbt de förmultnar. Björkstörarna som förmultnar snabbt vid markkontakt placerades längst ner för att ge en ljus rand och fungera som en faunadepå. Därefter lades ris från pil i häcken som toppades med svartlindens ris. Att sortera på detta sätt gjorde att rishäcken fick lager i olika kulörer vilket lyfte det estetiska uttrycket.

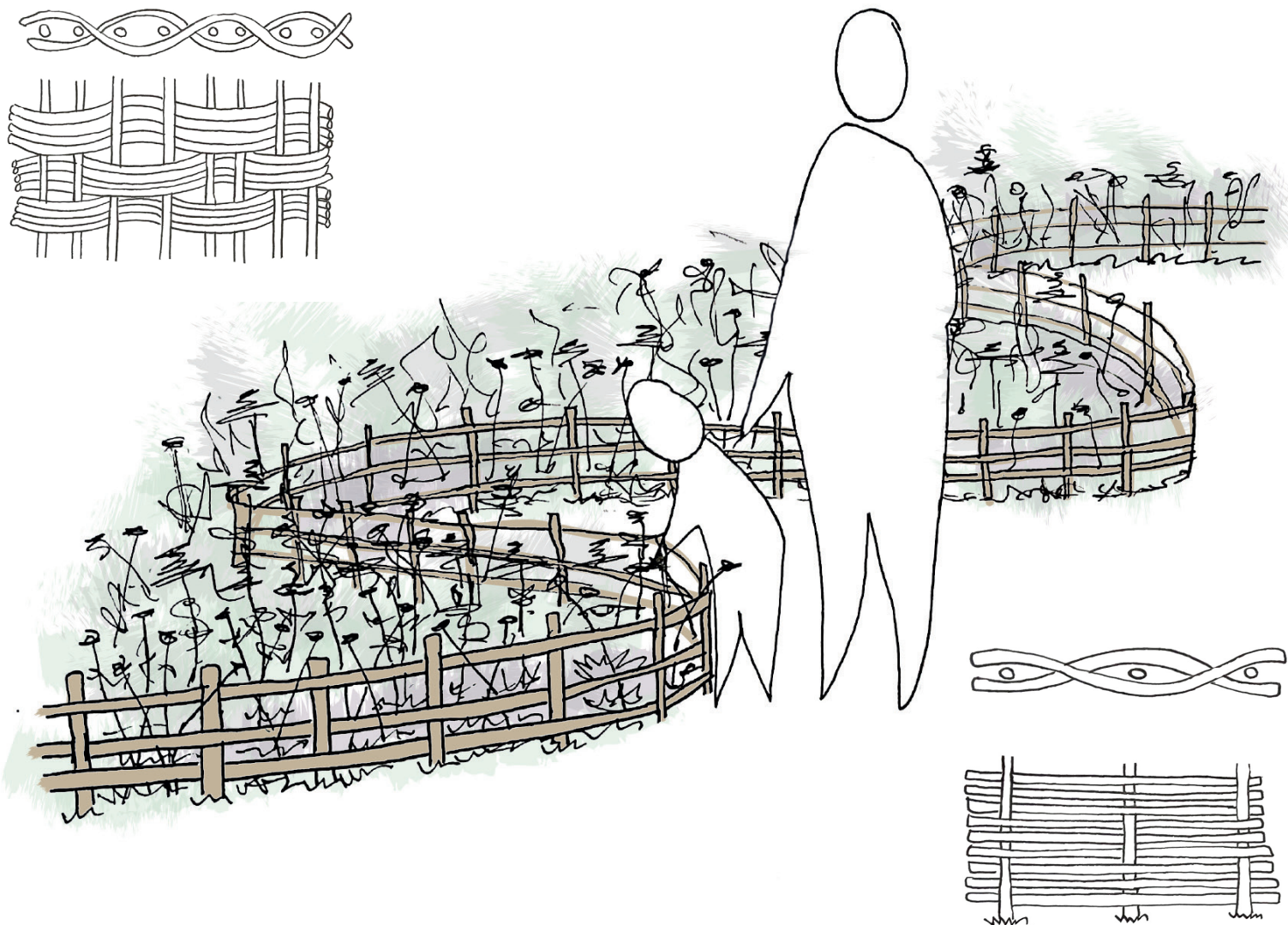
Tanken med den beständiga rishäcken är att den framöver fylls på i samband med den kontinuerliga skötseln. Utöver detta var ambitionen att inspirera kommunens invånare till att använda sitt eget grönavfall.

Rishäcken är mångfunktionell samt ett rumsskapande tillskott i parken som gynnar både estetiska, sociala och ekologiska värden.

Fotot ovan visar hur kombinationen av olika gestaltningsprinciper möts i en tillämpning i Våxnäsparken, Karlstad. Skisserna nedan visar olika flättekniker hämtade från idékatalogen och har inspirerat till exemplet ovan.

Klippta gångar främjar tillgängligheten, värnar den biologiska mångfalden och styr både blick och steg mot landmärket i fonden. Pedreres Mountain i utkanten av Girona. Foto: Roger Elg.

Internationella förebilder

Exempel på gestaltande skötsel finns på flera håll i världen. Ofta knyts de till populära besöksmål, som till exempel vid flera av National Trusts anläggningar i England, som The Vyne, se bild nedan. Här tar man vara på egna avverkningar i området för att skapa fantasieggande sittplatser, komposthörnor och flätverk.

Ett tänkvärt kommunalt exempel på *Nature-based Doing* finns i Girona i Spanien. Här har kommunen tagit fram strategier för hur landskapet närmast stadslandskapet ska utvecklas baserat på riktad skötsel. Både egen personal och entreprenörer är engagerade för att medvetet forma och förstärka olika värden i landskapet.

Utgångspunkten var att ta fasta på historiska spår i ett övergivet igenvuxet odlingslandskap i stadens utkant. Ett övergripande mål var att stimulera invånare i olika delar av staden att ta sig till varandra till fots. Genom att avverka träd och röja buskage skapades siktlinjer mot olika landmärken.

Klippta ängsytor i olika mönster förstärker riktningen i landskapet, gör det tillgängligt och påverkar var människor kan röra sig bekvämt. Samtidigt värnar de oklippta ytorna den biologiska mångfalden.

Historiska spår som ett övergivet stenbrott framhävs genom selektiv röjning liksom friställning av

karaktärsfulla objekt. Enkla träkonstruktioner för vila finns uppställda, ofta i anslutning till lövskugga och ofta på platser med fin utsikt. Regelbundna satsningar på konsthälsningar och workshops baserat på naturens eget material bidrar också till att fler människor beger sig utanför stadsmuren.

Strategin bakom detta förhållningssätt till skötsel och landskapsutveckling har tagits fram i samråd med det spanska konsultföretaget EMF Landscape Architects under ledning av landskapsarkitekt Martí Franch.

Kastanjestaket som barriär mot riset bakom. The Vyne, Basingstoke, England. Foto: Petter Åkerblom.

Bryta vanans makt

Cirkulär estetik handlar om att ha modet att bryta vanans makt och vara öppen för nya arbetsmetoder. Konceptet betonar att parker bör närma sig ett mer naturligt estetiskt uttryck med större fokus på succession genom att ha skogen som förebild. För skogen handlar cirkulär estetik om att ordnade element och genomtänkta skötselåtgärder får större fokus, för att belysa och förstärka de värden som finns omkring oss. Detta kan ses som att skogen regisseras och närmar sig en park. Cirkulär estetik och gestaltande skötsel möjliggör detta perspektivskifte.

För att perspektivskiftet ska fungera bör beslut och genomförande ske gemensamt i fält. Det handlar om att fatta handfasta beslut om åtgärder på plats utifrån rådande förutsättningar, tillgängliga resurser, önskemål om funktion och estetik och att genomföra åtgärderna med hjälp av kreativa skötselinsatser.

Det kräver också att utrymme lämnas för de som arbetar på plats att tänka efter före. På så sätt uppmuntras de att ställa sig frågan varför och hur skötseln kan utföras för att åstadkomma resurshushållande åtgärder.

Vi menar att både yrkesverksamma och medborgare behöver bidra till en ny attityd, där återbruk, anpassning till platsen och samverkan ses som naturliga delar av det estetiska uttrycket. Attityderna från förbipasserande medborgare och den driftpersonal vi arbetade med vid genomförandet i Karlstad och Täby var positiva och nyfikna. Erfarenheter från kursverksamheten på SLU pekar i samma riktning; medborgare stannar ofta upp och inspireras att göra liknande saker hemma hos sig som de ser att studenter och kommunens arbetslag gör tillsammans i fält. Trender i samhället visar också på att denna attitydförändring kring återbruk redan har börjat ta form.

Cirkulär estetik är ett stilideal i gränslandet mellan park- och skogsskötsel som har goda förutsättningar att bidra till hållbar utemiljöförvaltning. Gestaltande skötsel inkluderar perspektiv på återbruk, samarbete och resurseffektivitet, vilket skapar mervärden som inte bara stärker människans upplevelser av landskapet, utan också gynnar biologisk mångfald. Utmaningen är att tänka annorlunda och ifrågasätta traditionella skötselmetoder. Nya vägar framåt utvecklas genom att samarbeta över gränserna och dela kunskap och erfarenheter. Samarbete är essensen i cirkulär estetik och är ett intressant alternativ för att utveckla förvaltning av parker, bostadsnära skog och andra gröna utemiljöer.

Till vänster: När kreativiteten får fullt utrymme kan en stubbe bli något betydligt mer. Konstnär Ruben Bjervner, skogsarbetare i Uppsala kommun. Till höger: En förstärkt plats vid ett karaktärsfullt träd. Båda exemplen är resultat av arbetet i Stabbyskogen i kursen Gestaltning genom förvaltning år 2024. Foto: Roger Elg.

Entrén till Stabbyskogen förstärktes med flisgångar och en bänk med motorsågskonstverk av Ruben Bjervner. Foto: Viktoria Sundberg.

Läs mer

Från ris till resurs: en idékatalog om cirkulär estetik och dynamisk skötsel i park och skog - med grönavfall som byggsten.

Emma Asker Kling och Katarina Enskog Gripenvik. SLU, examensarbete (2025). <https://stud.epsilon.slu.se/21106>

Tätortsnära skog som plats för lärande I antologin *Hållbarhetens dimensioner* (Verbal förlag, 2024, sid 179-198). Petter Åkerblom, Roger Elg och Marcus Hedblom, SLU (2024).

Girona's shore: Frame work project och Pilot Project Pedreres Mountain. Estudi Martí Franch, Girona, Spanien.

<https://www.emf.cat/en/projects//green-infrastructure-335.html>

SkogLA: ett verktyg för landskapsarkitekter att analysera, förvalta och kommunicera upplevelsevärden i skog. Nadia

Olausson och Jennifer Engelbrekt Tchang. SLU, examensarbete (2025). <https://stud.epsilon.slu.se/21138>

Om författarna

Emma Asker Kling, landskapsarkitekt, Ramboll, Karlstad.

Katarina Enskog Gripenvik, landskapsarkitekt med inriktning utveckling och förvaltningsfrågor, Park- och stadsmiljöenheten, Täby kommun.

Petter Åkerblom, landskapsarkitekt och seniorforskare i landskapsförvaltning med fokus på Nature-based Doing, SLU, Uppsala.

Illustrationer och bilder

Alla illustrationer är handritade av Emma Asker Kling och Katarina Enskog Gripenvik.

Bilder: Emma Asker Kling och Katarina Enskog Gripenvik där inget annat anges.

Omslagsbild: Exempel på gestaltande skötsel. Röjning, gallring och flistuggning av material från platsen har främjat tillgängligheten och nya upplevelsevärden.

Boktryckarparken, Uppsala 2020. Foto: Petter Åkerblom.

Detta faktablad har producerats inom ramen för projekt Gestaltning genom förvaltning – från projekt till process (Movium Partnerskap 268 23).

I faktabladserien Movium Fakta hittar du de senaste forskningsrönen och fördjupningarna i relevanta ämnen kring stadens ekologi och utemiljö.

Movium Fakta sammanställs av SLU Movium.

ISSN: 3035-7519 (webb). ISSN: 2001-2357 (tryck). DOI: <https://doi.org/10.54612/a.5g0r4476ai>

Redaktör: Karin Montgomery. Layout: Parvin Mazandarani.

